Mózes első könyve

1-2. fejezet: A két teremtéstörténet

Előzetes megjegyzések a két teremtéstörténettel kapcsolatban

- két teremtéstörténetet olvashatunk, amelyek nem ellentmondanak, hanem kiegészítik egymást
  - az első az egész világ teremtéséről ír; a második kifejezetten az ember teremtését és célját részletezi; a 2. fejezet nem időben követi az 1.-t, hanem visszatér az ember és a környezete teremtésére, s azt fejti ki sokkal bővebben
- a teremtéstörténetek elsősorban nem földrajzi, biológiai üzenetet akarnak közvetíteni, hanem hitvallások a Teremtőről és az Ő akaratáról, az ember rendeltetéséről
- az adott kor nyelvét és világképét használja fel a leírás, hogy számos alapvető teológiai igazságot közvetítsen
- nem mítosz, épp ellenkezőleg: a Biblia mítosztalanít
  - pl. nincs harc istenek között; a teremtésekor az emberbe nem keveredik bele valamelyik isten vére stb.
  - a mítoszokra jellemző „időtlenség” sem jellemzi
  - a mi húsvér valóságunk megteremtéséről szól, s nem az istenek világáról

- a fundamentalisták: ezt a két leírást teljesen szó szerint kell venni, s ezért cáfolja a tudományt
- a liberálisok: mivel az evolúció bizonyított tény, s az cáfolja e leírásokat, így a mítoszok világába száműzik őket, legfeljebb pár „örök igazság” közvetítőjeként ismerik el
- az, hogy pontosan hogyan áll valaki a teremtéstörténetekhez, szinte annyiféle, ahány ember nyilatkozik róla
- a személyes véleményem:
  - a két teremtéstörténet pontos <u>értelmezése nem üdvösségkérdés</u>, de ettől még <u>igenis fontos</u>, hogyan értjük
  - a két teremtéstörténet műfaja: nem történeti beszámoló, nem mítosz, nem látomás, de nem is tudományos jellegű leírás, hanem <u>történeti jellegű prófétai hitvallás</u>
  - senki nem mondhatja, hogy a teremtéstörténet nem valóságos történet, hiszen <u>a teremtés *megtörtént*</u>, hiszen itt élünk benne

- egy *teológiai* érv az evolúcióelmélet egy jelentős elemével szemben: a természetes szelekció nem lehet egy szerető Isten kezében eszköz műveinek létrehozásában:
  - „az erősebb éljen túl, a gyengébb pusztuljon” szelekciós elv – a jelenlegi világunknak tényleg ténye; de ez a bűnbeesés óta uralkodik, a világ és az élet nem ilyen *kegyetlenül* jött létre a teremtéstörténet szerint
- az értelmezésem lehet, hogy csalódás lesz, mert nem a bibliai szöveg és a tudomány összeütköztetéséről vagy azok összebékítéséről lesz benne szó
- hanem arról, hogy ezek az igék milyen ***teológiai*** üzenetet akarnak közvetíteni Istenről, a világról és rólunk [*a diákon a teológiai lényeget aláhúztam*]

- a jelenlegi húsvér valóság megteremtéséről van bennük szó, s nem valamiféle „ideavilág” teremtéséről, ami aztán a bűnbeeséssel válik „anyagivá” (ahogy pl. a gnosztikusok tanítják); az anyag nem rossz!

1Móz 1-2,4a magyarázata

- 1,1: „Kezdetben teremtette Isten a mennyet és a földet.”
  - minden, ami van, Isten teremtése; egyedül Isten örökkévaló
  - nincs valamiféle „örökkévaló anyag”, *amiből* teremt; a „semmiből” kifejezés itt nem szerepel, az a deuterokanonikus 2Makk 7-ből származik, latinul: „ex nihilo”; ennek kiemelésével az egyházatyák két tévtanítástól akartak elhatárolódni:
    - 1. Isten *nem önmagából* teremt (neoplatonizmus; panteizmus), mert így a világ megistenülne; a világ nem isten, csak teremtmény
    - 2. Isten mellett *nincs egy másik örökkévaló valóság* (manicheizmus), az anyag mint olyan is teremtmény, nincs örökkévaló léte
  - a „menny” szó itt az égre vonatkozik, s nem a láthatatlan világra, bár beleérthető; a Szentírás itt sem beszél az angyalok teremtéséről; a 4. napon a csillagokat helyezi a „mennyre” (vagyis ez nem a láthatatlan világra utal)
  - az „ég és a föld” a kor két legalapvetőbb térbeli kategóriája
  - „teremtette” héber szót, a *bárá*’-t, csak Istennel kapcsolatban használja a Biblia; az Isten teremt, az ember alkot a már meglévőből

- 1,2: „A föld még kietlen és puszta volt, a mélység fölött sötétség volt, de Isten Lelke lebegett a vizek fölött.”
  - a „kietlen és puszta” kifejezést sokan valamiféle „őskáoszként” értik; pedig itt csak arról van szó, hogy mivel még nem volt a földön semmi, ezért az teljesen üres, de nem kaotikus; Isten nem teremt káoszt
  - vannak, akik az 1Móz 1 első két verse közé illesztik be a sátán lázadását, s hogy ő pusztított el és tett kaotikussá mindent; de nincs jogunk, se alapunk ilyen elméleteket igeversek közé beilleszteni
  - a „mélység” valószínűleg a térbeli mélységre utal; egyszerűen azt akarja kifejezni, hogy mivel még nem volt világosság, ezért annak hiánya, a sötétség jellemzett mindent
  - Isten Lelke közreműködik a teremtésben; a Szentlélek: Isten cselekvésben (érdekes, hogy Isten Lelke és a víz már itt összetartozik, ahogy pl. Jn 3,5b)

- 1,3-5: „Legyen világosság! És lett világosság…”
  - amit Isten kimond, az úgy lesz; Istennél a szó és a tett elválaszthatatlanul összetartozik; az Úristen a szavával teremt
  - Jn 1,1-3: ez a teremtő ige=szó=beszéd=értelem lett testté Jézus Krisztusban
  - *Isten munkája*, hogy „elválasztja”, határt szab a dolgoknak ↔ *a bűn* mindent összekever és átlépi a határokat
  - a nappal és az éjszaka a kor legalapvetőbb idői kategóriája: az 1. nap tehát megteremtette a teret és az időt, de nem elvontan, hanem az emberi valóság leghétköznapibb szintjén, ahogy körbenézünk
  - a nappal és az éjszaka, az idő két legalapvetőbb kategóriájának megteremtése ahhoz kell, hogy elmondhassa, „lett este, és lett reggel: első nap”; vagyis elkezd telni az idő
- 1,1-5-ből az derül ki: az életünk terének és idejének *teremtője és abszolút ura* Isten

- 1,6-13: a 2. és 3. nap
  - tovább folytatódik az elválasztás, a nagy elrendezés: a vizeket Isten elválasztja egymástól az égbolttal; illetve a szárazföld és a tenger is elválik egymástól; mindennek megvan az Istentől elrendelt helye, amit nem léphet át
  - a szárazföldre növényeket teremt; különböző fajtájúakat: a természeti sokszínűség is Istentől van
  - ütemesen felhangzik, hogy bármi, amit Isten teremt, az „jó”; a természeti rossz nem tartozik Isten eredeti teremtéséhez
- a teremtésben Isten rendszeresen jár el, Isten a rend Istene:
  - az 1-3. napon megteremti az élőhelyet és a táplálékot
  - a 4-6. napon pedig benépesíti – az első három nap teremtői sorrendjében – a különféle élőhelyeket

- 1,14-19: a 4. napon Isten benépesíti az égboltot a Nappal, a Holddal és a csillagokkal
  - a csillagok „trónfosztása”; a csillagok nem istenek, csak „világító testek”
  - az emberért vannak, hogy lehessen velük mérni az időt és az ünnepeket, és hogy világítsanak a földre nekünk; ők vannak értünk, s nem mi értük
  - asztrológiaellenes szakasz; a csillagok nem befolyásolják, nem irányítják az életünket: Isten az abszolút Úr, a csillagok csak „lámpások”
  - *az ég,* és nem a föld urai a Nap és a hold (a 6. nap derül ki, hogy ki *a föld* ura…)
  - micsoda hatalma van Istennek, hogy a csillagok milliárdjait csak egy nap alatt létrehozza
- 1,20-23: az 5. napon benépesíti Isten a tengert és a levegőt („az égbolt alatt”)
  - az áldás kifejezés itt jelenik meg először: a tartalma nem egyszerűen az élet, hanem az élet növekedése és sokasodása; az élet dinamikája is Istentől van

- 1,24-2,1: a 6. napon Isten megteremti a szárazföldi állatokat és az embert
  - az, hogy egy napon lettünk velük megteremtve, arra utal, hogy van némi közünk a szárazföldi állatokhoz (ösztönök, reflexek, biológiai működés)
  - „Alkoss*unk* embert…” – miért van *többes szám*ban? A szakirodalom többféle válasszal kísérletezik:
    - Retorikai: királyi többes (de máshol nincs ilyen a Bibliában)
    - Grammatikai: a héber „Isten” (*elóhim*) szó nyelvtanilag többes számú, s ezzel van egyeztetve az „alkossunk” ige (akkor máshol miért nincs egyeztetve?!)
    - Dogmatikai 1.: Istent körbeveszi az angyali udvartartása, s mivel előttük hangzik el, erre utal a többes szám (hogy az Úr nincs egyedül a mennyben)
      - de az angyalok nem teremtenek; eddig egyáltalán nem volt róluk szó; s nem is az ő képmásukra vagyunk teremtve
    - Dogmatikai 2.: *valamiféle titokzatos közösség* van Istenben; csak az Újszövetség fényében mondhatjuk: a Szentháromságra történő utalás

- „a képmásunkra, hozzánk hasonlóvá”
  - az állatoktól mérhetetlenül különbözünk is; az istenképűséget nem lehet a majmoktól levezetni; az evolúcióelmélet szerint csak „fejlettebb”
    - az állatok nincsenek Isten képére és hasonlatosságára teremtve
    - fontos, hogy az ember mit gondol önmagáról, mert aszerint fog élni is
  - az óegyházi teológia élesen megkülönböztette a kettőt (képmás és hasonlóság)
  - manapság egyenlőségjelet tesznek a kettő közé, s arra hivatkoznak, hogy a héber nyelvben gyakori az ismétlés, a paralelizmus
  - a héber „képmás” (*celem*) szó azt a szobrot jelenti, amit az uralkodó az országa határain helyezett el, hogy képviseljék az uralmát; „hogy uralkodjék”
    - az ember a föld uralkodója, de Isten uralmát kell képviselnie a földön!
    - az egész ember Isten képmása, s nem csak a lélek; a testi-lelki valóságunk egészével kellene képviselnünk a földön Istent

- érdemes megkülönböztetni, de nem szabad elválasztani; a képmás feltételezi a hasonlóságot, de nem ugyanazt jelenti: az ember azért képviselheti Istent, mert valamilyen értelemben, a maga véges módján „hasonlít rá”, így az ember:
  - spirituális,
  - kapcsolati,
  - racionális,
  - akarattal rendelkező,
  - érzelmi,
  - morális,
  - kreatív
  - és esztétikai érzékkel rendelkező lény
    - nem „kivetítjük” Istenre ezeket a tulajdonságokat (Feuerbach), hanem fordítva: mi azért rendelkezünk velük, mert Őt ezek jellemzik

- a bűnbeeséssel, az Isten elleni lázadással az ember *minden adottsága tekintetében* „összetört” a képmás voltunk
  - téves megkülönböztetni, hogy a képmás voltunk összetört, de a hasonlóság megmaradt
  - az ember a maga teljességében megsötétedett és „meghalt” az Isten számára
  - de Kol 1,15: Jézus Krisztus „a láthatatlan Isten *képe*”; Ő az, aki tökéletesen képviseli istent ezen a földön és minden tekintetben „hasonlít” is rá, hiszen „aki engem lát, látja az Atyát” (Jn 14,9b)

- 1,28: „szaporodjatok, sokasodjatok” mondja az embernek is – a szexualitás Isten ajándéka az embernek, nem ördögi, s nem a bűnbeeséshez köthető
  - lásd még pl. Énekek éneke: nem is a szex technikája érdekli, mint pl. a Káma-szútrát, de nem is prűd vagy szexellenes
- az uralkodás, a meghódítás parancsa az állatokra és a földre terjed ki, s nem a másik emberre (de ebből nem következik, hogy ne *vezethetné* az egyik ember a másikat)
- Isten áldása a sokasodásra és az uralkodásra is vonatkozik; Isten áldására van szükségünk, hogy ezek igazán működjenek

- 1,29-30: Isten a növényeket adja eledelül az embereknek és az állatoknak: ez a teremtés eredeti békességére és harmóniájára utal, nincs vérontás!
  - a húsevést Isten az özönvíz után az 1Móz 9,2-3-ban engedi meg az embernek
- az ember megteremtése után hangzik el, hogy a teremtett világ „igen jó”: Isten abban gyönyörködik igazán, hogy van valaki, aki Őt képviseli ezen a földön
- 2,2-2,4a: a 7. nap megszentelése
  - a vadonatúj dolgok teremtésétől „pihent meg” Isten, de Ő az, aki létében tartja és kormányozza a világot (nem deizmus)
  - vegyük komolyan a *hatnapos* teremtést, mert ezzel az ige az Isten mérhetetlen hatalmára akarja felhívni a figyelmünket
  - megáldotta és megszentelte a 7. napot; a 7. napra fut ki a teremtés: ez a teremtés koronája, s nem a férfi vagy az ember, hanem az Úr „pihenése”, „megnyugvása” a teremtéstől
    - mivel az Úr „pihent”, mi is pihenhetünk, szükségünk is van rá
    - mivel Ő megszentelte, mi is szenteljük meg istentisztelettel (2Móz 20,8-11)

1Móz 2,4b-25 magyarázata

- a 2. teremtéstörténet kiegészíti az 1.-t; a 2.-on ne kérjük számon az időrendiséget! (pl. 2,19: akkor vitte oda az állatokat, de nem akkor formálta, hanem már előbb)
- 2,4b-7: az ember teremtésének részletezése
  - a héber „megformálta” (*jásar*): amikor a fazekas az edényt a kezével kialakítja
    - csak az ember esetében olvashatjuk, hogy Isten ilyen személyes műgonddal alkotja meg; az orrába lehelés is ezt fejezi ki
  - az ember egyszerre származik felülről és alulról: a föld porából van, de Isten kelti életre: az ember egyszerre földi, anyagi és Istennel egyetlenszerű kapcsolatban álló lény
  - „a föld porából”: biztos nem áll meg az az értelmezés, hogy itt az Úr az ember „ideáját” teremti meg, s nem a húsvér embert
  - az ember fizikai valója önmagában nem rossz és bűnös - nem elvetendő

- az „élet lehelete” nem a Szentlelket jelenti, hanem egyszerűen azt, hogy mindenestül Istentől származik és függ az ember élete
- „élőlénnyé” (*nefes ḥájá*’): a *nefes* szó rengeteg mindent jelent: torok, nyak, lélegzet, ember, személyiség, élet, lélek; a két szó együtt azt jelenti: élőlény
- „aki a termőföldet megművelje”: már ez előre utal arra, mi az ember feladata

- 2,8-14: az Édenkert létrehozása az emberért
  - az Úr tökéletes környezetet (Édenkertet) biztosít az ember számára, akinek ezért nem kell tennie semmit; a bőség Isten ajándéka
  - az élet fája nincs tiltva!, az ember szabadon ehet róla, s *így* örökké élhet
    - az ember nem lényegét tekintve, Istentől függetlenül halhatatlan – függ az élet fájától, vagyis az Úr ajándékától
    - de az Édenkertben bármeddig élhetne, mert az Úr ezen a fán keresztül biztosítaná számára a folyamatos életet, ha ezt választaná…

- a jó és a rossz tudásának fája:
  - nem a „tudás-fája”: nem az ismeretszerzést, a racionalitás megélését vagy a tudományt tiltja Isten!
  - az ***erkölcsi*** jó és rossz *megítélésének jogát* akarja Isten magának fenntartani, s eltiltani attól az embert, hogy ő ítélje meg, mi jó és mi rossz, mert abból csak káosz lesz és szenvedés…
- vajon mit választ az ember: az életet vagy a halált, az áldást vagy az átkot?
- 2,10-14: ezek a versek egy hosszú, zárójeles szakaszt alkotva leírják az akkor ismert világ gazdagságát; a funkciója: a szerző - *korának földrajzi helyei segítségével* - nagyjából betájolja, hogy merrefelé lehetett anno az Édenkert
    - a Hiddekel (=Tigris) és az Eufrátesz azonosítható be ma földrajzilag
    - a Píson „Havílában” volt, azaz Arábia északi-közép részén; a Gihón, „Kús” földjén, ami nem Etiópia, hanem a kassziták földje (*kassu* akkádul) a Mezopotámiától keletre eső hegyekben
  - az Édenből folyó is eredt, hogy legyen mivel öntözni: az Isten jóságosan tökéletes körülményekkel ajándékozta meg az embert

- 2,15-17: az ember feladata, rendeltetése: 1. parancs – 2. lehetőség – 3. tiltás
  - az Úr első beszélgetése az emberrel annak feladatáról, céljáról szól: nem céltalan az életünk!
  - 1. „művelje és őrizze” az Édenkertet: az ember viszonya a világhoz
    - kultúrateremtés és –védelem: a kultúra és a civilizáció nem a bűn következménye!
    - a növényvilág is „őrzésre” szorul, ill. a rossz betörésétől is őrizni kell a kertet; implicite jelzi, hogy van mitől (kísértő, lázadás) védeni az ember tökéletes világát
  - itt szerepel először a „parancsolni” (*sává*’) ige a Bibliában
  - 2. Isten a *lehetőségeinkkel* kezdi! – „a kert minden fájáról *szabadon* ehetsz”: az ember szabad kiteljesedése
    - az embernek a kertben szabadságban is része van
    - az Isten nem határoz meg mindent aprólékosan
    - mi mindig a tiltást emeljük ki, pedig *minden* szabad volt, *kivéve egyet*

- 3. ne egyen a „*jó és a rossz* tudásának fájáról”, „mert ha eszel róla, meg kell halnod”: az Istenhez való hűség megőrzése
  - az igazi szabadság előfeltétele, „ára” ez a fa: az ember csak akkor szabad ténylegesen, ha szabad arra is, hogy engedetlenné váljon az Istennel szemben; az ember nem gép, hanem szabad, felelős lény
    - az Úr igazi szeretetet, hűséget akar, ami csak szabadságból fakadhat
  - az ember hűségének próbája, de úgy, hogy *közben tökéletes boldogságot és lehetőségeket teremtett* az Isten az ember számára
  - nem a fa maga volt rossz, hanem a szakítás róla (↔ egyesek azt mondják, hogy az Édenkertben volt valami rossz: ez a fa)
    - jó, hogy ott volt ez a fa, mert ez biztosította az Édenkert valódi szabadságát
    - a bűn nem egy „dolog”, hanem viszonyfogalom
  - a halál csak az engedetlenség, a bűn, a lázadás következtében tör rá az emberre és világára

- 2,18-25: a Nő és a házasság intézményének megteremtése
  - az egyetlen pont a teremtéskor, amikor az hangzik el: valami „nem jó”
  - az ember, mivel Isten képmása, kapcsolati lény: nem jó neki egyedül
  - Isten pontosan felismeri az ember valós szükségét, mivel Ő az alkotója
  - az állatok nem alkalmasak segítőtársnak
  - az állatok elnevezése azt jelenti:
    - az ember uralmat gyakorol fölöttük
    - az ember, mivel értelmes lény, felismeri természetüket, s annak alapján ad nevet nekik
  - az ember „oldalbordájából” formálja a Nőt:
    - a szíve mellől
    - az emberből

- az ember „mély álomban”: teljesen passzív ezen ajándék esetében is
  - nem társkeresési metódus!
- „csontomból való csont”:
  - az ember felismeri benne „önmagát”
  - a rácsodálkozás *örömteli* felkiáltása
  - a Nő alkalmas segítőtársnak, mert a férfiből van és hasonlít hozzá, nem úgy, mint az állatok
- a férfi (héberül: *is*) nevezi el a Nőt (héberül: *issá*’), s nem Isten, azaz:
  - a férfi a feje a feleségének: ami nem jelent uraskodást, de vezetői felelősséget igen (ez a tény a teremtésből származik, s nem a bűn következménye vagy átka)
    - a másik momentum, ami utal arra, hogy a férfi a feleségének feje: a rendeltetéséről szóló parancs, lehetőség és tiltás a férfinek szól eredetileg, akinek a segítőtársa a Nő
  - ***egyenértékűek***, de az adottságaik révén *más a szerepük*
  - a két nem Isten rendeléséből van

- a házasság intézménye Isten rendelése, s nem emberi találmány:
  - 1. „*ezért* a férfi *elhagyja* apját és anyját”: a házaspár egy, a szülőktől önálló egység
  - 2. „*ragaszkodik* feleségéhez”: a házasságban a szeretet és a hűség a legfontosabb erény
  - 3. „lesznek ketten *egy testté*”:
    - totális életközösség
    - nem szabad romantikusan elspiritualizálni, mintha nem lenne pénzügyi, gazdasági, jogi, anyagi közösség
    - de a szerelem, az öröm, a gyönyörködés, a ragaszkodás, a lelki egységélmény is hozzátartozik, nem pusztán a fizikai/anyagi egység
    - a szexualitás helye a házasság intézményében van
- mezítelenek, de nem szégyellik:
  - nincs még bennük semmiféle morális ítélet, rosszallás és bűntudat
  - a szégyen morális kategória is, s nem pusztán testi szégyenlősség